

Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o'zbek tili
va adabiyoti universiteti

TASHENEV
UNIVERSITY

“Alisher Navoiy va XXI asr”

10-ULUSLARARO KONFERANSI

Toshkent-Shimkent, 2025-yil 6-fevral

“Әлішер Науаи және XXI ғасыр”

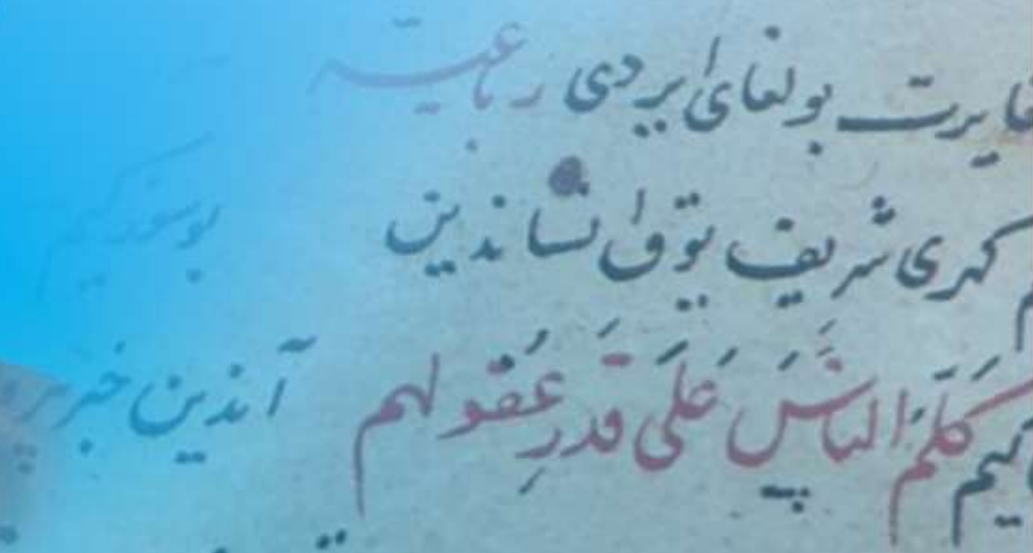
10-ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ

Ташкент-Шымкент, 6 ақпан 2025 жыл

“Alisher Navo'i and the 21st century”

10th INTERNATIONAL CONFERENCE

Tashkent-Shymkent, February 6, 2025

**Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
Qozog'iston Respublikasi Jumabek
Tashenev nomli universitet**

«ALISHER NAVOIY VA XXI ASR»

**mavzusidagi 10-uluslararo konferansi
materiallari**

2025-yil 6-fevral

Toshkent – Chimkent – 2025

UO'K: 821.161.1=512.133

KBK: 83.3 (50')

A 51

Mas'ul muharrirlar:

Shuhrat SIROJIDDINOV,

filologiya fanlari doktori, akademik
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili
va adabiyoti universiteti rektori

Kanat BAYBOLOV,

Jumabek Axmetuli Tashenev nomli universitet rektori,
texnika fanlari doktori, professor

Tahrir hay'ati:

Boqijon To'xliyev (O'zbekiston), Nurboy Jabborov (O'zbekiston), Parida Bayneeva (Qozog'iston), Kemal Yavuz Ataman (Turkiya), Yashar Qosim (Ozarbayjon), Islam Jemeney (Qozog'iston), Farhod Rahimiy (Eron), Sholpan Arzimbetova (Qozog'iston), Karomat Mullaxo'jayeva (O'zbekiston), Janna Botabaeva (Qozog'iston), Baxtiyor Fayzullayev (Tojikiston), Dilnavoz Yusupova (O'zbekiston), Nozliya Normurodova (O'zbekiston), Shahlo Naraliyeva (Qozog'iston), Ilyos Ismoilov (O'zbekiston), Azizullah Aral (Afg'oniston), Orzigul Hamroyeva (O'zbekiston), Ozoda Tojiboyeva (O'zbekiston)

Ushbu to'plamda "Alisher Navoiy va XXI asr" mavzusidagi 10-uluslararo konferansi materiallari jamlangan. To'plamda Alisher Navoiy adabiy-ilmiy merosining mumtoz adabiyotimizdagi o'rni va bugungi kun uchun ahamiyati, shuningdek, shoir ijodiga bog'liq holda matnshunoslik va tilshunoslik muammolariga doir ilmiy maqolalar o'rin olgan. Navoiyshunoslikning bugungi holati va istiqboli borasida muayyan tasavvur berishi uning ahamiyatini belgilaydigan omillardan biridir. Kitob filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistrantlar va bakalavr talabalari hamda keng o'quvchilar ommasiga mo'ljallangan.

Mualliflar qarashi va asarlar nomlaridagi imlo tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

**Әлішер Науаи атындағы Ташкент
мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті**

**Қазақстан Республикасы Жұмабек
Тәшенев атындағы университет**

«ӘЛІШЕР НАУАИ ЖӘНЕ XXI ҒАСЫР»

**тақырыбындағы 10-халықаралық
конференция материалдары**

2025 жыл 6 ақпан

Ташкент – Шымкент – 2025

Navoiy Bahrom – Mirrix sayyorasini beshinchi samo sohibi va Bahrom nomlari bilan ataydi. Bahrom qiyomat yaqinligini bilib, qo'rquvdan o'zini o'ldirishni ma'qul ko'rib, har lahzada tavba qildi, deydi u munojotda. Payg'ambarni ko'rgach, tig'i yuziga sharaf ko'zgusiga aylanadi, qilichini yashirdi, otining rikobini o'pdi. Rasululloh qadami sharofatidan nahsi akbarlik xususiyati o'zgarib, sa'di akbarga aylandi va qon to'kish ishidan voz kechdi, deya ta'riflaydi. Bu holatlar obrazning ming yillik majoziy xususiyatlariga Navoiyning qarashi, talqinidir.

Xulosa qilib aytganda, Navoiy o'zigacha bo'lgan davrda majoziy obrazlar sifatida forsiy va turkiy adabiyotda faol qo'llanilgan yetti sayyora, jumladan Mirrix obrazini ijodiy qayta ishladi. Ushbu obrazlarni "Xamsa"ning o'zidayoq bir necha ma'no qirralarini jilvalantirgan holda tasvirladi. Uning an'ana doirasidagi kashfiyotchiligi, original obrazli fikrlashi mana shu o'rinlarda juda yorqin tarzda namoyon bo'ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Абу Райхон Беруний. Танланган асарлар. V том. Биринчи китоб. Масъул муҳаррир: Академик И.Мўминов. – Тошкент: 1973.
2. Азизов С. Алишер Навоий асарларида фалакиёт сирлари. –Тошкент: O'zbekiston, 2018.
3. Алишер Навоий. Қомусий луғат. Икки жилдлик. Биринчи жилд. –Т.: SHARQ, 2016.
4. Алишер Навоий. Наводир ул-ниҳоя. МАТ. 20 томлик. Тузувчи: М.Раҳматуллаева. – Тошкент: Фан, 1987. Т.2.
5. Али Қушчи. Астрономияга оид рисола. –Тошкент: 1968.
6. Давлатов О. "Хамса" дostonларида меърож ҳодисасининг бадий талқини. / Алишер Навоий шеъриятида Қуръон оятлари ва ҳадислар./ Истиқлол даври ўзбек Навоийшунослиги. 30 жилдлик. 28-жилд. –Тошкент: TAMADDUN, 2021.
7. Зиётов З. Шумерлар ва Турон қавмлари. – Тошкент: Mumtoz so'z, 2012.
8. Жумаева С. Ўзбек мумтоз шеъриятида рақам рамзлари ва уларнинг талқини (XII-XV асрлар). Фил. фан. ном. ... дисс. – Тошкент: 2006.
9. Жўраев М., Холмуҳамедов К. Етти иқлимдаги "етти"лар. – Тошкент: Фан, 1989.
10. Жўраев М. Сеҳрли рақамлар сири. – Тошкент: Ўзбекистон, 1991.
11. Жўраев М. Ўзбек халқ эртакларида "сеҳрли" рақамлар. –Тошкент: Фан, 1991.
12. Эшонқулов Ҳ.Коинот – ишқ мазҳари. – Тошкент: Фан, 2008.
13. Ҳасанов С. Рақамларнинг рамзий жилвалари. / Навоийнинг етти тухфаси. – Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёт-матбаа бирлашмаси, 1991.
14. Юсуф Хос Ҳожиб. Қутадғу билиг. – Тошкент: Фан, 1971.

ALISHER NAVOIY G'AZALLARINING OHANG JILOLARI (Yunus Rajabiy musiqiy merosi misolida)

Aziz Rajabiy,

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti,

vokal kafedrası katta o'qituvchisi

10.52773/tsuull.conf.navoiy.2025/AZEL3491

Annotatsiya. Mazkur maqolada buyuk shoir va mutafakkir Mir Alisher Navoiy qalamiga mansub ayrim g'azallarning ohang jilolari, musiqiy jilvalari akademik Yunus Rajabiy musiqiy merosi misolida tadqiq qilingan.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, musiqa, madaniy qadriyat, Rajabiy, milliy ruh, san'at, estetik tafakkur, meros, "Shashmaqom".

Abstract. *This article examines the melodic and musical nuances found in several ghazals of the eminent poet and thinker Mir Alisher Navoi, utilizing the musical heritage of academician Yunus Rajabi as a case study. Through this analysis, the article explores the intersection of poetry and music, highlighting how Navoi's lyrical compositions align with and influence the musical traditions as exemplified in Rajabi's works. The study provides insights into the fusion of literary and musical artistry, shedding light on the aesthetic and cultural significance of Navoi's ghazals within the broader context of Uzbek musical heritage.*

Keywords: *Alisher Navoi, music, cultural values, Rajabi, national spirit, art, aesthetic thinking, heritage, "Shashmaqom".*

Buyuk mutafakkir Mir Alisher Navoiy hazratlari nafaqat ulug' shoir, yuksak salohiyatli adabiyotshunos, san'atshunos, betakror tarixnavis, balki musiqa ilmining ulkan bilimdoni sifatida ham ulug' ehtiromga munosib. U o'zining adabiy - falsafiy qarashlarida ijod ahlini san'atning faqat bir yo'nalishi bilan cheklanib qolmasdan, musiqa va shunga o'xshash sohalarni o'rganishlari zarur ekanligini ta'kidlagan. Bu o'gitga amal qilgan shoirlarni, olimlarni alohida e'zozlab, ularni boshqalarga ibrat qilib ko'rsatgan.

Shoir va shoh Zahiriddin Muhammad Boburning "Boburnoma" asarida shunday satrlarga duch kelamiz: "Yana musiqada yaxshi nimalar bog'lab turgan. Yaxshi naqshlari va yaxshi peshravlari bordur"[Bobur Z., 1989:74]. Hazrat Navoiy bastalagan kuylar turkiy xalqlar ma'naviy xazinasidan munosib o'rin egallagan.

Donishmand shoir ilm, adabiyot va san'at ahlini ma'rifiy davralarga chorlab, yosh ijodkorlarga yo'l-yo'riqlar ko'rsatib, maslahatlar berib turgani kabi, zamondosh sozanda va hofizlarga homiylik qilib, ularni yangi kuy va qo'shiqlar yaratishga da'vat etgan. Ulug' shoirning yordami va tashabbusi bilan ko'pgina shoirlar, sozandalar va musiqashunos olimlar Sharq san'ati tarixidan o'rin oldilar.

Insoniyat madaniyatining taraqqiyoti va unga xos bo'lgan omillarni anglatuvchi mezonlardan biri musiqiy cholg'ular timsolida ham o'z aksini topgan. Alisher Navoiy musiqa muammolarining yechimi va rivojiga bag'ishlangan ilmiy risolalar yaratish darajasiga faqat intellektual salohiyatga ega odamlargina emas, balki ruhiy va ma'naviy kamoloti yuksak shaxslargina chiqa olishi mumkinligini ta'kidlaydi.

Hazrat Navoiy yashagan muhit bevosita musiqiy olam bilan chambarchas bog'liqdir. Bundan tashqari, Alisher Navoiy musiqa cholg'ularidan udni mukammal chalgan va bu borada bir qator shogirdlar tayyorlagan. Ular o'z zamonlarida butun Xurosonda shuhrat qozonganlar. Maqomshunos olim, professor I.Rajabovning fikricha, "Navoiyning o'zi durustgina bastakor edi. U ba'zi maqom yo'llariga moslab naqsh, peshrav shakllarida musiqa asarlari yaratgan" [Rajabov I., 2006:29].

Tarixdan ma'lumki, Alisher Navoiy va Husayn Boyqaro yoshlik chog'idan turli ilmlar qatorida musiqadan ham puxta bilim olganlar. "Husayn Boyqaro saroyida musiqachilar guruhi tuzilgan bo'lib, ularning rahbari Amir Temurning nevarasi Mironshohning o'g'li Said Ahmad edi" [Bobur Z., 1989:144].

Millatimizning ma'naviy yuksalishi ko'p jihatdan milliy qadriyatlarimizni qayta tiklash, ularni chuqur anglash, qalb bilan his etgan holda keng ko'lamda targ'ibot qilishni taqozo etadi. Bu borada musiqiy qadriyatlarimiz alohida o'rin tutadi.

Ulug' ma'rifatparvar olim Abdurauf Fitrat "O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi" kitobida to'g'ri ta'kidlaganidek, "Navoiyning o'zi musiqiy Xoja Yusuf Burhon degan atoqli bir musiqiy olimdan o'rgandi. Musiqiyning nazariy-amaliy yoqlaridan yaxshi bilar edi" [Fitrat A., 1994:155].

O'zbek xalqi musiqasidagi turfa shaklli kuy-qo'shiqlar, ustoz san'atkorlar ijodi bo'lmish maqomlar millatning chinakam bebaho boyligi bo'lib, uni mukammal o'rganish va tadqiq qilish uchun "musiqiyning nazariy-amaliy yoqlarini yaxshi bilish" talab etiladi.

Atoqli musiqashunos olim, mashhur hofiz, mohir sozanda Yunus Rajabiy maqom merosimizning ulkan bilimdoni edi. Hazrat Navoiy ijodini

"Men hazratni bejiz eslaganim yo'q. Rajabiyning qismatida Navoiyning ruhi bor. Navoiyning ruhidek piri madadkori bor. Chunki Hazrat:

To tuzdi Navoiy oyati ishq,

Ishq ahliaro Navo bo'libdur, -

deganlaridek, o'sha oyati ishqning ishq ahli aro navolanishida Navoiyning 146 ta g'azalini "O'zbek xalq musiqasi" kitobining 5 jildiga va Shashmaqom kitoblariga, o'nlab g'azaliga kuy bastalab, o'nlab g'azalini ijro etgan Rajabiyning xizmati beqiyosdir"[Eshonov A., 2016:210], deb yozgan edi shoir Anvar Eshonov.

1944-yilda Y.Rajabiy Mir Alisher Navoiyning "Koshki" radifli g'azaliga kuy bastalaydi. Komil Yashin librettosi bilan Hazratning "Farhod va Shirin" dostoni asosida sahna asari yaratilganda aynan mazkur qo'shiq tomoshabinlarni hayratga soladi. Keyinchalik bu ashulani hofizning o'zi ham yuraklarni sel qilib, ijro etadi:

Ochmagay erding jamoling olamoro koshki,

Solmag'ay erding bori olamga g'avg'o koshki,

Chun jamoling jilvasi olamga soldi rustaxez,

Qilmagay erdi ko'zum oni tomosha koshki...

Yunus Rajabiy ijodiy tafakkuri takomilida Mir Alisher Navoiy g'azaliyoti maktab vazifasini o'tadi. Ulug' hofiz buyuk mutafakkir ijodini butun umr o'rgandi. Radio suhbatlardan birida-u shunday degan edi: «Ulug' Alisher Navoiy faqat nazm sohiblarining sardori bo'libgina qolmay, ayni chog'da sozandalar, honandalar, bastakorlar va musiqashunos olimlarning ham buyuk ustozidir. Chunki Navoiy o'z davrida o'zbek xalq va klassik musiqasining taraqqiyoti, istiqboli haqida dono fikrlar aytganlar, qoldirganlar. Musiqa ilmining kamol topishiga har jihatdan homiylik qilganlar. Shu sababli Navoiyga suyanib, juda ko'p xalq bastakorlari, hofizlari kamol topdilar, yurtga tanildilar, el xizmatida bo'ldilar va bo'lib kelmoqdalar. Navoiy mehribon san'atshunos sifatida o'z davrining musiqa namoyandalari haqida, ayniqsa, mufassal, haqiqiy ma'lumotlar qoldirdilar, klassik maqomimizning sho'balarini o'zlari kuylar yaratib to'ldirdilar. Musiqa nazariyasini boyitdilar va ustodlar tahsiniga sazovor bo'ldilar. Men ham klassik kuylarni, ashulalarni kuylash va ularga sayqal berishda buyuk ustoz Navoiydan ko'p narsa o'rgandim, o'zim yaratgan ko'pgina kuylarimga Navoiy g'azallarini asoslab oldim, uning dostonlari asosida musiqali dramalar yaratdim. Shu yo'l bilan Sharqning ulkan musiqa olimi va cholg'uchisi – Navoiyga bo'lgan hurmat-u muhabbatimni ifoda etdim» [Rajabiynoma. T., 2016:110].

Ming yillik o'zbek san'ati tarixidan, umuman, jahon madaniyati tarixidan shu narsa ma'lumki, san'at hamma zamonlarda ham u xalqning eng olijanob ideallarini namoyon qiladi. Xususan, "Xamsa" ning yaratilishi XV juda katta tarixiy voqea bo'lgan edi. U hamon yangi-yangi avlodlarga sadoqat, nafosat, milliy o'zlik va bag'rikenglik falsafasidan saboq bermoqda. Mumtoz musiqiy merosning mukammallashishi, vorisiylik asosida avlodlardan avlodlarga o'tishi, o'zining milliy qadriyatlarini saqlab qolishi mashhur xonanda va sozandalarning, san'atshunos – musiqashunoslar mehnati, iste'dodi va ijodining samarasidir.

Yozuvchi Mixli Safarning fikricha, "Alisher Navoiy va Yunus Rajabiy muqoyasasida ko'zga, eng avvalo, barcha ulug' zotlarga xos yuksak ma'noli umumiylik, monandlik, mushtaraklik ko'zga tashlanadi. Bu ikki buyuk ijodkorning munavvar shaxsiyati, ijodi, bemisl mehnatlarining mohiyatidan tug'iladigan bosh xulosa shuki, ular dunyoga kelib, qalam va soz ushlab, «xalq g'amidin» o'zga g'amni bilmay yashab, shu burchga o'zlarini fido qilib ketdilar. Xalqni o'ylab, uning ruhiy-ma'naviy kamolotini rivojlantirishga hissa qo'shishni eng ulug' odamiylik, deb bildilar" [Safar M., 1991]. Yunus Rajabiyning otashin ijrolari tufayli ulug' mutafakkirning muxlislari uning so'z tanlash mahoratiga yana bir bor tahsinlar o'qidilar, buyuk shoir asarlariga ko'rk bag'ishlab turgan munavvar so'zlarning musiqiy ohangdorligini, ichki jozibasini yanada teranroq his qildilar.

Akademik M.Qo'shjonov O'zbekiston xalq yozuvchisi Abdulla Qahhor xonadonidagi navo kechasini shunday xotirlaydi: "Odatdagidek, «Qaro ko'zim»ni mayin ovozda boshladi. Bora-bora ovoz balandlashib, yuqori pardaga ko'tarilardi. Y. Rajabiyning bir xislati shundan iborat ediki, u ashula so'zlarini dutor ovoziga ko'mib yubormasdi. U dutorga jo'r bo'lmas, balki dutor unga jo'r edi. Ashula tobora avjiga minar, butun xonaga taralib, undagi jihozlarni titratib yuborayotganday tuyulardi. A.Qahhor ashulani diqqat bilan eshitar, men esa, har bir so'zni, har bir ohang almashuvlariga qiyoslab borish bilan band edim. Ashula tugagach, men «Qaro ko'zim»ning bu ijrosi oddiygina ijro emas, balki Y. Rajabiy mahorati bilan yaratilgan mo'jiza ekanligiga ishonch hosil qildim" [Qo'shjonov M., 1997:7].

Ma'lumki, bir millat qachonki boshqa millatlarda takrorlanmaydigan madaniy merosga ega bo'lsa, shundagina o'ziga xos maqomga ega bo'ladi. Madaniyati yuksak, ildizlari baquvvat millat mustahkam birligi va jipsligi bilan yangi-yangi avlodlarga ibrat bo'ladi. Navoiy bobomiz nazmiy g'azallarining musiqiyliigi, ichki jarangdorligi millatimizning bebaho ma'naviy merosidir. Zero, "Yunus Rajabiy Navoiy g'azaliyotiga kuy bastalab, yuzlab xonanda-yu hofizlarimizning xush ovozlarini yuzaga chiqardi. Lekin shuni aytish kerakki, ustoz Rajabiyning o'zi kuy bastalab, ijro etgan Navoiy g'azallari ham musiqa san'atimizning o'lmas durdonalaridir. Ularni sanab adog'iga yetib bo'lmaydi. Rajabiy ijrosidagi Navoiy g'azaliyotining so'lim navolari fonotekalarda, lappaklarda mujassam bo'lib, qalblarda, xonadonlarda yangrab turibdi" [Safar M., 1991:20].

Akademik Yunus Rajabiy Mir Alisher Navoiyning "Koshki", "Gul sochar", "Qadah", "G'urbatda g'arib...", "Yor mehri", "Tong nasimi", "O'lmasun", "Jonimdadur" kabi turli janrlarda yozilgan asarlariga kuy bastalab, ijro qilar ekan, eng avvalo, so'zlarning lug'aviy ma'nosiga va ichki musiqiylikligiga alohida e'tibor berar edi. U umr bo'yi o'zbek xalqining bebaho musiqiy xazinasini xalq mulkiga, umumbashariy qadriyatga aylantirish uchun jonkuyarlik ko'rsatdi. Xususan, maqom san'atining yo'qolib borayotgan turlarini saqlab qolish uchun jonfidolik qildi. Uning O'zbekiston musiqa madaniyati taraqqiyotiga qo'shgan hissasi beqiyosdir.

Olim musiqa folklorini mukammal o'rganganligi, uning asosiy qismini nay, dutor, rubob va tanbur kabi milliy sozlarda o'zi chalib va ijro etish jarayonida xalq musiqa ijodining xilma-xil namunalarini yig'ib, barcha xususiyatlarini sinchkovlik bilan o'zlashtirib bordi. Yunus Rajabiy faoliyatida musiqiy folklor, musiqa ijrochiligi hamda bastakorlik san'ati uyg'unlashganligi tufayli ulkan tadqiqotlar yaratdi. Besh jildli "O'zbek xalq musiqasi" to'plamidan ikki mingdan ortiq xilma-xil xarakterdagi, turli janrlardagi o'zbek xalq ashula, qo'shiq, cholg'u kuylari va maqomlari o'rin olgan. Yunus

Rajabiy o'zbek xalq musiqasini tizimli ravishda to'plash jarayonida xilma-xil ashula, qo'shiq janrlarini jamlash hamda yozish tajribasini boyitib va mukammallashtirib bordi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, so'z mulkinging sohibqironi Mir Alisher Navoiy hazratlarining dunyoni hayratga solayotgan asarlarini, akademik Yunus Rajabiy musiqiy merosini san'atshunoslik nuqtayi nazaridan ilmiy tahlil qilish, uning badiiy-estetik, ma'naviy-ma'rifiy xususiyatlarini o'rganish o'sib kelayotgan yosh avlodga yurtni sevis, buyuk ajdodlar bilan faxrlanish, ularga munosib bo'litish, ona tilini ulug'lash, madaniy an'analarni qadrlash, hayotdan zavqlanish, milliy o'zlik va komillik ilmidan saboq beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Бобур З. Бобурнома. –Т.: Юлдузча, 1989. – Б.74-144.
2. Жомий А. Рисолаи мусиқий. Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” давлат нашриёти, 1998.
3. Ражабов И. Мақомлар. –Т.: Санъат, 2006. – Б. 29.
4. Ражабийнома. –Т.: Арт – Пресс, 2016. – Б. 110.
5. Сафар М. Алишер Навоий ва Юнус Ражабий. // Халқ сўзи, 1991 йил, 20 апрель.
6. Соипова Д. Мусиқа ўқитиш назарияси ва методикаси. Ўқув-методик қўлланма. –Т.: 2009.
7. Фитрат А. Ўзбек классик мусиқаси ва унинг тарихи. – Т.: Маънавият, 1994. – Б. 155.
8. Эшонов А. То тузди Навоий ояти ишқ. Ражабийнома. – Т.: Арт –Пресс, 2016. – Б. 210.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маданият ва санъат соҳасини янада ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарори. “Янги Ўзбекистон” газетаси, 2022 йил, 4 февраль, 25-сон.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 26 майдаги “Маданият ва санъат соҳасининг жамият ҳаётидаги ўрни ва таъсирини янада ошириш чора – тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. ЎЗА, 2020 йил, 26 май.
11. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. 2-жилд. – Т., 2001.
12. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. 7-ж. – Т., 2004.
13. Қўшжонов М. Шеър ҳофиз талқинида. // Гулистон, 1997 йил, 1-сон. – Б.7.

“HAYRAT UL-ABROR”NING YANGI TADQIQLARI XUSUSIDA

Zarif Quvonov,

(PhD), dotsent, Navoiy davlat universiteti

zarif-78@umail.uz

10.52773/tsuull.conf.navoiy.2025/CSIS8665

Annotatsiya. Maqolada Alisher Navoiyning “Hayrat ul-abror” dostonining istiqlol davri adabiyotshunosligida o'rganilishi borasida mulohazalar yuritilgan. Xamsashunoslikning zamonaviy tadqiq metodlari, dostoning diniy-ma'rifiy mohiyati talqini, poetikasiga doir yangicha qarashlar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: xamsashunoslik, poetika, tasavvuf, talqin, fenomen, obraz.

ABOUT THE NEW RESEARCH OF "KHAYRAT UL-ABROR"

Abstract. This article explores the study of Alisher Navoi's epic poem Hayrat ul-abror within the context of literary scholarship during the period of Uzbekistan's independence. It examines contemporary research methodologies applied to epic studies, focusing on the interpretation of the poem's religious and didactic themes. Additionally, the article analyzes new

MUNDARIJA CONTENTS	
Shuhrat SIROJIDDINOV. Turkiy dunyo hamkorligining mustahkam asosi Туркі әлем ынтымақтастығының мықты негізі	7
Қанат БАЙБОЛОВ. Екі халық арасындағы бауырлық пен достық рәмізі Ikki xalq qardoshligi va do'stligi simvoli	11
I SHO'BA. ALISHER NAVOIY ADABIY MEROSINING JAHON TAMADDUNIDA TUTGAN O'RNI SECTION I. THE PLACE OF ALISHER NAVAII'S LITERARY HERITAGE IN WORLD CIVILIZATION	
Boqijon TO'XLIYEV. Nasimiy va Navoiy nazmi – badiiy tafakkurning yangi bazmi	15
Islam JEMENEY. Әлішер Навои	23
Yashar QOSIM. Dohiy Alisher Navoiyning ulug' izdoshi (Muhammad Fuzuliy sheiriyatida poetik in'ikos tarzining o'ziga xosligi)	35
Qodirjon ERGASHEV. Renessans adabiyotida etologik janr taraqqiyoti	42
Əlimuxtar MUXTAROV. Nizami Gencevi ve Alishir Navai'nin tür ruhu eserlerinin ve araştırmacılarının gözü ile	47
Roviyajon ABDULLAYEVA. Alisher Navoiy fenomeni yoxud Navoiy ijodining olamshumul ahamiyati	52
Насриддин НАЗАРОВ. Гуманизм и креативность в творчестве Наваи как фактор обеспечения связей между народами Евразии	60
Burobiya RAJABOVA. O'zbek navoiyshunoslari Jomiy haqida	67
Karomat MULLAXO'JAYEVA. Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy g'azallarida Yusuf (a. s.) siymosining badiiy talqinlari	77
Tozagul MATYOQUBOVA. Sharq adabiyotining yetuk tadqiqotchisi	82
Nosir JO'RABOYEV. Ikki turkman hukmdori ijodi va Alisher Navoiy	87
Молдасанов Е.М., АБДУВАЛИТОВ Н.Б. Әлем әдебиетінің асқар шыңы (Әлішер Науаидың 584 жылдығына орай)	95
Hulkar HAMROYEVA. Alisher Navoiy ijodida san'at talqini	99
Злиха ЖАНТАСОВА. Шығыс әдебиетінің қазақ фольклорындағы көрінісі	103
Sherxon QORAYEV. Alisher Navoiy Badaxshon shohi va shoir Sulton Muhammad La'liy ijodi tadqiqotchisi (Navoiy va uning zamondoshlari tazkiralari ma'lumotlari asosida)	109
Ahmad AKHLAQUE, Asror Allayarov. Alisher Navoi's creative works: a scientific exploration	115

Fayzulla ISKANDAROV, Dostonjon Tojiev. “Alisher Navoi international award”: establishment and historical significance for the turkic world	118
Diyora ABDUJALILOVA. Alisher Navoiy va Yahyobey Toshlijali dostonlarida shayx va avliyolar timsoli	124
Orifjon OLIMJANOV. Alisher Navoiy va Lorendeli Hamdiy “Layli va Majnun” dostonlari kompozitsiyasiga doir	131
II SHO‘BA. NAVOIY NAZMIY, NASRIY VA ILMIY MEROSINI O‘RGANISH MASALALARI SECTION II. ISSUES OF STUDYING NAVAIY'S POETRY, PROSE AND SCIENTIFIC HERITAGE	
Nurboy JABBOROV. Alisher Navoiy “Tarixi anbiyo va hukamo” asarining siyarnoma turkumida tutgan o‘rni	136
Nusratullo JUMAXO‘JA. Navoiyning yigitlik lirikasiga mansub mustazodi	149
Maqsud ASADOV. Alisher Navoiy “Tanbeh”larining g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari (“Mahbub ul-qulub” asari misolida)	155
Dr. Kemal Yavuz ATAMAN. Ali Şir Nevaî beyitlerinde kulluk şuuru	160
Zuhriddin ISOMIDDINOV. Navoiyning “qaychi” g‘azali	165
Baxtiyor FAYZULLOYEV. Qo‘qon adabiy muhitida Navoiyga izdoshlik	170
Iqboloy ADIZOVA. Adabiy ta’sir va poetik tafakkurning yangilanishi	177
Nafas SHODMONOV, G‘iyosiddin SHODMONOV. Olti dostonida Odam Ato timsoli talqini	185
Faridaxon KARIMOVA. Xorazm adabiy muhitida debochanavislik an’analari	193
Islomjon YAQUBOV. O‘zaro ta’sir, ijodiy mushtaraklik va o‘ziga xoslik	200
Shavkat HAYITOV, Gulshod SHOYIMOVA. Alisher Navoiyning nabotot va hayvonot olamiga munosabati	205
Obidjon KARIMOV. Alisher Navoiy irfoniy olamining yangicha talqini	212
Gulbahor ASHUROVA. O‘zbek ayol shoiralari ijodida Alisher Navoiy obrazi tasvirlari	216
Qo‘ldosh PARDAYEV. Navoiy g‘azallariga Muqimiyning nazira va taxmislari	221
Ilyos ISMOILOV. Abror hayrati	226
Shermuhammad AMONOV, Abdulhaq RAHIMI. Alisher Navoiy mustazodiga bog‘langan muxammas haqida	229
Zilola AMONOVA, Shahlola SAFAROVA. “Farhod va Shirin” dostonidagi na’t boblarning manbalari va badiiyati	235
Abdulhamid QURBONOV. Badiiy matn va tasviriy vositalar mutanosibligi	242
Muqaddas TOJIBOYEVA. Abdulla Qodiriy romanlarida Alisher Navoiyga izdoshlik masalalari xususida	248
Orzigul HAMROYEVA. Radifning bayt kompozitsiyasidagi o‘rni	252

Ma'rifat RAJABOVA. Xalq maydon kulgi san'ati belgilarining Navoiy ijodidagi ko'rinishlari	256
Nodira SOATOVA. "Farhod va Shirin" dostoni – an'ana takomili, taraqqiysi hamda sintezi sifatida	260
Umida RASULOVA. "Alisher Navoiy" romanida obraz poetikasi	266
Marg'uba ABDULLAYEVA. Yetti sayyora: badiiy talqin va ilmiy dunyoqarash	269
Sohiba UMAROVA. Suyuma G'aniyeva – navoiyshunos	273
Zuhra MAMADALIYEVA. Alisher Navoiy "Xamsa"sida mirrix obrazining majozilik xususiyatlari	277
Aziz RAJABIY. Alisher Navoiy g'azallarining ohang jilolari (Yunus Rajabiy musiqiy merosi misolida)	282
Zarif QUVONOV. "Hayrat ul-abror"ning yangi tadqiqatlari xususida	286
Farruxbek ABDALIYEV, Gulnoza OSMANOVA. "Xamsa"da "kampir" obrazi talqini	290
Nafisa RAXMANOVA. Ramziy-majoziy obrazlar ta'vili haqida mulohazalar	293
Kamola ULUG'MURODOVA. Navoiy nazmida Layli obrazining badiiy talqini	299
Mavluda ORTIQOVA. Alisher Navoiyning "Nasoyim ul-muhabbat" asarida valiylarga xos sifatlar talqini	303
Jamila EISAR. Alisher Navoiyning she'riyatida oyina timsolining talqini ("G'aroyib us-sig'ar misolida")	308
Azizbek TOSHPO'LATOV. Alisher Navoiyga izdoshlik: Ahmad Tabibiy taxmislari	313
Sevara PARMONOVA. Tasavvufiy tazkiralari va Alisher Navoiy asarlarida Ibrohim Adham nomining zikr etilishi	318
III SHO'BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING MANBALARI VA MATNIY TADQIQI SECTION III. SOURCES AND TEXTUAL RESEARCH OF ALISHER NAVAI'S WORKS	
Dilnavoz YUSUPOVA, Umedullo MAHMUDOV. Alisher Navoiyning "Munshaoti Abdulloh Marvorid"dan o'rin olgan forsiy maktublari xususida	323
Manzar ABDULXAYROV. Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin" dostoni tabdillari tahlili	330
Dr. Farhad RAHIMI. Senglah Sözlüğünün Feraği Düzeltmeleri ve Feraği'den Yanlış ktarmaları Üzerine	335
Gholamreza RAZMI. Özbekistan'da yayimlanmış iki Hayretü'l-ebrar'in tashih edilmiş metnindeki hatalarin sebeplerine bir bakiş	352
Altay NOORULLAH. Navoiy asarlarida tinish belgilarining yanglish ishlatilishi	365

Sevda BEHESHTI. Navai's Poetry as Reflected in Miniature Paintings (A study of Illustrated manuscripts preserved in Iranian collections)	376
Oysara MADALIYEVA. Alisher Navoiyning dastlabki ikki devoni Hamid Sulaymon nigohida	384
Dr. Siyamek HÜSSEYINALIZADE (Ergin Avşar). Amîr Alî Şîr Nevaî'nin şiirlerinde Şamanlığa aid Terimler ve ritüeller	395
Ozoda TOJIBOYEVA. Parij kulliyotidagi "Favoyid ul-kibar"ning matniy xususiyatlari	407
Husnigul JO'RAYEVA. Husayn Boyqaro – Husayniy adabiy merosining O'zbekistonda o'rganilishi	412
Dilnoza RUSTAMOVA. Alisher Navoiy toshbosma devonlaridagi ayrim g'azallar matnining qo'lyozma nusxalar bilan qiyosi	417
Erfan ESHGHÎNOUR. Fâni Divanındaki Avnî Divanından Tercüme Olunmuş Şiirler Üzerine	423
Lochinbek AHMADALIYEV. Po'latjon Qayyumiy tazkiralarda Alisher Navoiy faoliyatining yoritilishi	433
Dilnavoz SATTOROVA. Navoiy g'azallariga Sa'diy taxmislari	438
IV SHO'BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING XORIJIY TILLARGA TARJIMASI VA CHET ELLARDA O'RGANILISHI SECTION IV. TRANSLATION OF ALISHER NAVA'I'S WORKS INTO FOREIGN LANGUAGES AND STUDY ABROAD	
Hulkar HAMROYEVA, Shahlo NARALIYEVA, Ozodaxon MUSAYEVA. Qozog'istonda Mir Alisher Navoiy ijodining o'rganilishi	444
Abdulhay SOBIROV, Zamira DJURABAYEVA. "Muhokamat ul- lug'atayn" – turkiy xalqlar leksikasining so'nmas bulog'i	451
Münevver TEKCAN, Serpil Yazıcı ŞAHİN. Muhakamat al-lughatayn's literary and academic aspects.	455
Бермет ЗАКИРОВА, Дамилова НУРИЙЛА. Алишер Навоинин чыгармаларындагы тилдик каражаттар аркылуу студенттин кеп маданиятын өстүрүү	462
Nishonboy XUSANOV. "Hayrat ul-abror"dagi teonimlarning semantik va badiiy xususiyatlari	468
Mardon RAHMATOV. Qo'shma fe'l komponentlari inversiyasi	472
Rashid ZOHID. Hayot – firoq manzili	478
Shahlo HOJIYEVA. Alisher Navoiy badiiy kashfiyotlari – Cho'lpon estetik tafakkuri yangilanishi omili	482
Mo'minjon SULAYMONOV. Alisher Navoiy davrida isiriq solinganmi?	488
Abdumurod TILAVOV. Alisher Navoiy ma'naviy merosi va zamonaviy ta'lim	492
Nilufar RASULOVA. Alisher Navoiyning boqiy merosi jahon tillarida	497
Ozodaxon MUSAYEVA, Gulchehra SULTONOVA. "Muhokamat ul- lug'atayn" asaridagi turkiy fe'llar va omonim so'zlar tahlili	502

Iroda ISHONXANOVA. Alisher Navoiy hayoti va ijodining “Литература” darsliklarida aks etishi	505
Shahlo NARALIYEVA, Farrux ABDALIYEV. Hazrat Navoiy ijodida nutq madaniyati	514
АШИРОВА Т.К., КАРАЕВА Н.О., ЗАКИРОВА Б.А. Алишер Навоинин чыгармаларын санарип платформалар аркылуу жайылтуу	518
Dilorom YULDASHEVA, Shahlo NARALIYEVA. Alisher Navoiyning didaktik qarashlari	523
Komiljon ABDULLAYEV. Ta’lim tizimi bosqichlarida Alisher Navoiy hayoti va ijodini o’rgatishda fanlararo integratsiyadan foydalanish	527
Gulnoza YULDASHEVA, Sevinch UBAYDULLAYEVA. “Lison ut-tayr” dostonining ayrim morfemik xususiyatlari tahlili	531
Feruza DJUMANIYAZOVA. Alisher Navoiy ijodida milliy etnosport o’yinlari	534
Hamida JURAQOBILOVA. O’zbek she’riy matnlaridagi kognitiv metaforalarning fransuz tilida ifodalanishi	539
Abdug’ani NASRIDDINOV. Navoiyshunoslikda yangicha yondashuv	544
TEZISLAR ADABIYOTSHUNOSLIK	
AHMADOVA Shohsanam. Hofiz Xorazmiy va Alisher Navoiy ijodida zohid obrazi tasviri	550
ABDURAIMOVA Xafiza. Alisher Navoiy g’azaliyotida Doro obrazi talqinlari	553
ALIYEVA Sevinch. Anbiyolar haqidagi manbalarda Iso payg’ambar obrazi tasviri	556
ALMARDONOVA Aziza. Alisher Navoiy tarji’bandlarida dunyo ramzi	561
DEHQONOV Akramjon. Bir g’azal sharhi	564
DOLIMOV Shokir. «Hayrat ul-abror» dostoni sharhining rus tiliga tarjimasi xususida	567
GAFUROVA Shaxnoza. Navoiy me’rojnoma baytlarida qo’llangan badiiy san’atlar	569
IBOTOVA Madina. Alisher Navoiy g’azallarida jon va ishq munosabatining badiiy ifodasi	572
MEYLIYEV Xudoyberdi. Navoiy va zamondoshlari asarlarida Mirzo Mironshoh saroyi adabiy muhiti va shoir Lutfulloh Nishopuriy ijodiy faoliyatining yoritilishi	576
MUQUMOVA Surayyo. “Nasoyim ul-muhabbat”: ism, xosiyat va xususiyat	579
NASRULLAYEV Elmurod, SIROJIDDINOVA Sevinch. Xalq og’zaki ijodida Navoiy timsoli talqini	581

NURULLAYEVA Hulkaroy, MAMADALIYEVA Madina. Alisher Navoiyning “Mahbub ul-qulub” asarini o‘qitish bo‘yicha ayrim mulohazalar	584
OLIMJONOV Davronbek. “Boburnoma” asarida tarixiy shaxslar tavsifi (Alisher Navoiy shaxsi misolida)	587
PARDAYEVA Nigora, PIRNAZAROVA Barno. Navoiy lirikasida kichik lirik janrlar	589
SHOMURODOV San‘at. Alisher Navoiy va Husayn Boyqaro munosabatlari isajon sulton talqinida	593
TO‘XTAMURATOV Furqat. Alisher Navoiy g‘azaliga Muhsiniy tatabbu’si	596
TURDIYEVA Maftuna. “Layli va Majnun” dostonlari kompozitsiyasidagi ba’zi farqli jihatlar	599
UMAROVA Dildor. Alisher Navoiy asarlarida sukut go‘zalligi ifodasi	602
UMAROV Sardorbek. Ma’rifatning haqiqati – hayratdir	604
YANGIBOYEV Shavkat. Ito haqida	607
TILSHUNOSLIK	
YULDASHEVA Dilorom. Alisher Navoiy asarlarida rang-tus ifodalovchi birliklar	611
AXMADJANOVA Malika. Alisher Navoiy va o‘zbek tilining boyitilishi: ilmiy metodlar va uslublar	613
AKBAROVA Zulfizargul. Alisher Navoiy asarlarida qo‘llanilgan antonimlik hosil qiluvchi “Ahl” komponentli lug‘aviy birliklar tahlili	617
YUSUPOVA Dildora. Alisher Navoiy asarlarida qimmatbaho tosh nomlari	619
MUNDARIJA	622